

simis, G. Dei gratia venerabili abbati Sancti-Victoris Parisiensis, et universo conventui sancto, frater BERNARDUS Claræ-Vallis vocatus abbas, salutem et nostras qualescunque orationes.

Necesse habemus multa requirere, quia multa requiruntur a nobis: nec amicis possumus parcere, quia ab aliis amicis non parcitur. Dominus Lucensis episcopus, pater et amicus noster, commendavit mihi virum venerabilem P. Lombardum (1069), rogans ut ei parvo tempore, quo moraretur in Francia causa studii, per amicos nostros victui necessaria providerem: quod effeci, quandiu Remis moratus est. Nunc commorantem Parisius vestræ dilectioni commendo, quia de vobis amplius præsumo: rogans ut placeat vobis providere ei in cibo per breve tempus, quod facturus est hic usque ad Nativitatem beatæ virginis Mariæ. Vale.

363 EPISTOLA CDXI (1070).

AD THOMAM BEVERLACENSEM PRÆPOSITUM (1071)
Suavissima sane et meliflua epistola qua Thomam invitavit ad vitam religiosam, peccatis etiam quibuscunque non obstantibus. Bonæ conscientie nihil præferri posse in hoc mundo.

Bonæ spei juveni THOMÆ, venerabili Beverlacensi præposito, frater BERNARDUS, pauperum Christi de Clara-Valle servus, secundum nomen, apostolicæ hereditatis omen.

1. Ut ad te ignotus scriberem, is qui te noverat Ivo suggestit, charitas persuasit. Ille sibi liquido comperta de te nobis retulit quæ voluit: illa quæ omnia credit (I Cor. xiii, 7), audire non potuit otiose. Non, inquam, otiose, quantum quidem ad nos, quos profecto audito illo mox compulsi ad scribendum tibi, ad te exhortandum, ad orandum pro te. An vero tibi non infructuose, tu videris. Placent, fateor, quæ audivimus de te ab his qui te noverunt; non quidem generositas sanguinis, non corporis elegantia, non formæ decus, non rerum copia, vel fastigia dignitatum: hæc siquidem et his similia gloria carnis sunt, et flos feni: sed vivacitas ingenii, et morum ingenuitas, maximeque is, quem nuper te aiunt inter divitias concepisse, sanctæ paupertatis amor. Unde et nos gratulantes admodum, bonam de te spem concepimus, quæ utinam non confundat. Utinam nostrum hoc gaudium cito perveniat usque ad Angelos qui de tua poenitentia et conversione, sicut et de cæteris peccatoribus, jucundum expectant festivumque convivium. Florem tuæ juventutis, et tantæ indolis specimen, o si mihi in manibus venire contingat! si liceat Deo servare immodicum [f. imminutum], illibatam offerre in odorem suavitatis!

2. Sed forte me sero locutum tua responderit conscientia, quod jam non valeat illibata servari, quam multis te fortasse sentis maculasse crimini-

(1069) Petrus, a theologis libris sententiarum Magister dictus, a patria hic Lombardus, ex Bononiensi academia in Galliam accedens, commendatus Bernardo est ab episcopo Lucensi. Uberto an Gregorio (ad quem epistola tertia Nicolai Claræ-Vallen-

bus. Non me sane terret hoc, et peccator non horreo peccatorem: nec ægrum sperno, cum ipse me sentiam ægrotare, Sed etsi me sanum putas, non recusō infirmus infirmo fieri, ut infirmum lucrificiam; libenter audiens et in hoc Pauli consilium, qui ait: *Vos qui spirituales estis, hujusmodi instruite in spiritu lenitatis; considerans teipsum, ne et tu tenteris* (Galat. vi, 1). Nec reputo immanitatem morbi, cogitans peritiam medici, simul et pietatem sæpe mihi expertam in propriis magnisque languoribus. Quantislibet sordeas vitiis, quantumvis foedam geras conscientiam, horrendis licet sceleribus tuam adolescentiam sentias inquinatam; etsi inveteratus dierum malorum computrueris tanquam jumentum in stercore suo: mundaberis sine dubio et super nivem dealberis, renovabiturque ut aquilæ juvenus tua. Scio denique qui ait: *Ubi abundavit delictum, superabundavit et gratia* (Rom. v, 20). Bonus Medicus, qui sanat omnes infirmitates animæ, replens in bonis desideria ejus (Psal. cii, 3, 5).

3. Magnæ divitiæ bona conscientia. Et revera quid ditius in rebus, vel dulcius? quid in terra quietius atque securius? Bona conscientia damna rerum non metuit, non verborum contumelias, non corporis cruciatus: quippe quæ et morte ipsa magis erigitur, quam dejicitur. Quid, quæso, in bonis terræ tantæ compares felicitati? quid tale mundus blandiens suis offerat amatoribus? quid simile vel mentiens polliceatur insipientibus? Si infinita prædia, si ampla palatia, si infulus pontificales, ut sceptrâ regnorum; nonne, ut cætera taceam discrimina, sine quibus talia nec acquiruntur, nec retinentur, una superviente morte simul omnia dimittuntur? Scriptum namque est, *Dormierunt somnum suum, et nihil invenerunt omnes viri divitiarum in manibus suis* (Psal. lxxv, 6). At vero bona bonæ conscientie revirescunt, in laboribus non arescunt, nec in morte evanescent, sed reflorescunt: lætificant viventem morientem consolantur, reficiunt mortuum, nec deficiunt in æternum. Sed quid moror in verbis, cum

modo sim verba factis implere paratus? Impromptu certe tibi est, aut me probare mendacem aut te divitem. Tantum veni, et experire. Quam lætis gressibus occurrerem cum panibus fugienti, quam lætis amplexibus excipiemus filium adolescentiorem? Cito proferetur stola prima, et dabitur annulus in digito diciturque: *Hic filius meus mortuus fuit, et resurrexit; perit; et inventus est* (Luc. xv, 24, 32).

EPISTOLA CDXII (1072).

AD T. ADOLESCENTEM QUI VITAM MONASTICAM VOVERAT.

Dilectissimo filio suo T. BERNARDUS Claræ-Valle-nsis abbas, exire obviam sponso et sponsæ.

sis, in persona Bernardi) et per Bernardum Gilduino et canonicis Sancti-Victoris.

(1070) Antea epistola 373.

(1071) Vide epistolam 107, ad eundem.

(1072) Epistola nova.

1. Ut verbis tibi familiaribus loquar: homo est animal rationale, mortale. Aliud nobis gratia Creatoris, aliud nobis intulit meritum peccatoris. In uno sumus consortes angelicæ nobilitatis, in altero bestialis infirmitatis. Utrumque tamen debet excitare nos, et elevare ad quærendum Dominum, et timor mortis, et dignitas rationis. Memor esto verbi tui, in quo mihi spem dedisti. Fructum, promissionis requiro tempus requisitionis advenit: noli ibi trepidare timore, ubi non est timor. Non onus est sed honor servire Domino in lætitia. Inducias tibi dare non possum: nihil enim certius morte, nihil hora mortis incertius. Sed quid dicamus de tenera ætate tua? Poma sæpe aute maturitatem avelluntur de arboribus vel manu vel turbine. Quid de specie et pulchritudine tua?

O formose puer, nimium ne crede colori:

Alba ligustra cadunt, vaccinia nigra leguntur.

(VIRGILIUS, Bucolicon, egl. ii, vers, 17, 18.)

Exi, exi cum Joseph de domo Pharaonis; et Ægyptiæ dominæ, id est gloriæ sæculari, pallium relinque. Exi de terra, et de cognatione tua; obliviscere populum tuum, et domum, patris tui; et concupiscet Rex decorem tuum. Puer Jesus non invenitur inter affines et notos. Egrederere de domo patris tui in occursum ejus: quia ipse egressus est propter te de domo Patris sui. A summo cœlo regressio ejus. Derito invenit illum mulier quæ a finibus suis egressa clamabat, dicens: *Miserere mei Fili David*, Ille autem, quoniam diffusa est gratia in labiis suis, cito respondit ei: *O mulier magna est fides tua! fiat sicut petisti* (Matth. xv, 22, 28).

2. Satanas Satanam potest ejicere: sed Spiritus veritatis nunquid erit sibi contrarius? Ipsum credo fuisse qui de conversione tua mecum per os tuum loquebatur. Vide ergo ut non declines ad dexteram, vel ad sinistram: sed venias in Claram-Vallem secundum verbum tuum. Hoc tibi breviter et secreto scripsi, mandans per dilectum filium nostrum Girardum, amicum tuum. Nihil excusationis præsentandas. Si studium est in causa, si adhuc doceri vis et esse sub magistro: Magister adest, et vocat te ille scilicet, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ absconditi. Ipse est qui docet hominem scientiam, qui linguas infantium facit disertas, qui aperit, et nemo claudit; claudit, et nemo aperit.

EPISTOLA CDXIII (1073).

AD RAINALDUM ABBATEM (1074).

Novitium in proposito confirmatum benigne recipi postulat.

Domino abbati RAINALDO frater BERNARDUS, quidquid sibi cupit gratiæ spiritualis.

Laudo prudentiam, qua monachum, propter novitium tristare timuisti: sed magis approbo humilitatem qua factam vobis injuriam, et tam grandem injuriam, tam patienter tulistis: incomparabiliter

(1073) Antea epistola 389.

(1074) Fusniacensem, ut puto, ad quem epistola

autem præfero charitatem, qua calamum quassatum non patiendo conterer, nostrum expetere consilium ei suadere curastis. O prudens humilitas, humilisque charitas, sic parcens monacho injurianti, ut non deesset novitio fluctuanti! Quantum ergo potui confirmatum, et omnia, quantum reor, de quibus notatus est, emendare 365 paratum, ad vos eum remitto. tam probatæ vestræ benignitati consulens, et, si necesse est, supplicans, ut recipiatur: ut tamen prædictum fratrem, cui et litteras proinde precatorias misi, a sua priori, si fieri potest, sententia flectat. Valet.

EPISTOLA CDXIV (1075).

AD ALARDUM MONACHUM.

Unde supra. — *Perstringit eum, quod prædicto novitio expulso, ac jam reditum atque emendationem molienti, pertinacius obstat.*

Dilecto filio suo ALARDO, frater BERNARDUS, paternæ dilectionis affectum.

1. Conqueritur frater Adamarus [al. Ademarus], quod ei nimis amarus exstiteris: non solum quia te agente domo expulsus sit, sed quia te quoque prohibente reconciliari non possit. Et ego quidem non nisi bono zelo te id facere crediderim: sed cum recordor tuæ illius obstinationis, quam tibi amicissima, ut scis, fiducia soleo sæpe impropere; ve-reor, ne idem zelus tuus non sit secundum scientiam. Nam ut ipsa Regulæ verba ponam, quantæ audaciæ est quemquam cedere, aut excommunicare, nedum eliminare, abbate scilicet absente et nesciente? (Reg. S. Benedicti, cap. 70.) An non magis tuæ humilitatis erat, alii non facere quod tibi nolles fieri? Imo tuæ perfectionis esse debuerat Apostolum potius imitari dicentem, *Factus sum infirmis infirmus, ut infirmos lucrifacerem* (I Cor. ix, 22); et rursum: *Vos qui spirituales estis, instruite hujusmodi in spiritu lenitatis considerans te ipsum ne et tu tenteris?* (Galat. vi, 1.) At Prior, iniquies, illum ejecit, non ego. Et hoc quidem ipse novi: sed te suadente, te omnimodis compellente. Unde et nunc cum eum, sicut audivi, ipse quoque Prior miseratus cupiat revocare; te in tua perdurante duritia, non sinitur emendare, quod compulsus est indiscretus egisse. Rogo, quæ est hæc securitas, ut, cæteris omnibus miserantibus, ipso quoque domino abbate propitio, tu solus implacabilis flecti non queas ut recipiatur? An non legisti, *Judicium sine misericordia ei qui non fecit misericordiam?* (Jac. ii, 13.) An oblitus es quod rursum scriptum est, *In qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis?* (Matth. vii, 2.) An vero contemnitis quod misericordibus promissum est, *Quoniam ipsi misericordiam consequentur?* (Matth. v, 7.)

2. Sed nescis, inquis, quam juste expulsus sit. Sed juste, an injuste expulsus sit, non quæro, nec curo modo: sed hoc tantum queror, hoc causor, hoc vehementer admiror, quod humiliter satisfaciens,

72 et sequentes.

(1075) Antea epistola 328.

instante petens, patienter sustinem, emendationem promittens, nec sic quidem exaudiri meretur, ut juxta Apostolum confirmetur in eo charitas (II Cor. II, 8), et secundum magistrum nostrum probetur iterum in omni patientia (*Reg. S. Benedicti, cap. 58*). Certe si injuste expulsus fuit, justum est ut revocetur: si juste, pium est ut recipiatur. Unde et hoc nostrum concilium, licet indiscussa causa, arbitratus sum esse securum, quo fit, ut sive per justitiam, sive per misericordiam a justo et misericorde Deo non recedatur. Rogo ergo te, dilectissimi filii, ut quod ille suis apud te precibus non meruit, vel nostris, quas tam longe quaesivit, veleat, adipisci.

EPISTOLA CDXV (1076).

AD QUEMDAM PACTI SUI PRÆVARICATOREM.

Hortatur ut, excusso voluptatis carnalis jugo, promissum religionis votum exsequatur.

Etsi tu oblitus tui, sed non ego: siquidem diligo te, et quantum diligo, tantum doleo. Perro dilectio facit ut doleam: doleo autem ut non obliviscar. Sed heu! miseram tristemque memoriam! Mirabar quid te impediret, ut, quemadmodum promiseras, non venires. Nec enim credere poteram, te tuum pactum et illud pactum, leviter prævaricari, nisi si grandi ex causa: quippe quem et in ætate minori fidelem satis veracemque compereram. Nec me fefellit opinio. Revera **366** enim grandis gravisque causa est que te detinet. Ea siquidem ipsa vicit fortissimum David, deceptis sapientissimum Salomonem. Quid dicam? Numquid qui cadit, non adjiciet ut resurgat? O quam multa et quam necessaria habeo tibi dicere! sed ea scribere longum est. Hoc ergo breviter intimo. Si qua nostri antiqui amoris adhuc in te scintilla vivit; si tibi quandoque evadendi a miserrima illa captivitate tua spes ulla remansit; si denique cassam falsamve non vis esse fiduciam, quam te in tali quoque conversatione tua multam habere aiunt in orationibus et amicitia nostræ congregationis; revisere Claram-Vallem ne differas: si tamen tam liber et compos tui es, ut te a cruenta illa bestia; quæ tua quotidie omnia simul cum sanguine animæ tuæ effundere satagit, vel ad tempus audeas absentare. Alioquin ex hoc jam noveris te a nostræ fraternitatis familiaritate prorsus sepositum nec poteris ultra, nisi frustra, blandiri de societate bonorum: quoniam indignum profecto te iudicas eorum consortio, quorum acquiescere recusas consilio. Cæterum si venire non pigritaris, confido te per Dei misericordiam, priusquam discedas a nobis, solvendum a mortis compede quo teneris.

EPISTOLA CDXVI (1077).

AD INCOGNITUM.

Eleemosynas comitis Theobaldi a se non fuisse distributas asserit.

Mordaces litteræ, quas more vestro dudum nobis misistis, morsum vos cordis pati significant. Nam

(1076) Ant. a epistola 393.
(1077) Epistola nova.

A primo quidem cum vos putarem in eis non serio loqui, sed nobis, ut soletis, voluisse joculari; forte a partibus vestris adveniens monachus aliquis, inanis nostræ illius opinionis nebulam solvit. Siquidem cum de litteris illis nihil ante cognosceret, præter ea, quæ de ore nostro audierat; ipsas aliter, sed veraciter, licet nesciens, exposuit, ita ut jam minime sinamur dubitare male vos revera suspicari de nobis, quasi qui in distributione eleemosynarum comitis Campaniæ (1078), amicis nostris absentibus amici non existeremus. Et hoc vos patimini, quia rem in manu nostra positam fuisse creditis. Verum qui prædictum comitem vel se, vel sua putat moderari nostro consilio; certus sum quia aut me, aut illum non satis novit. Denique et probatum est. B Nonnullis namque monasteriis, sed et ipsi specialiter episcopo, de quo me, ne de vobis aperte loqueremur tam asper tetigistis; importune satis et impudenter rogitan, ut aliquid daret, impetrare non merui. Distribuit itaque homo de rebus ipse suis, quantum voluit, et quibus voluit; partim quidem me vidente, sed non dividente; plurimum vero nec vidente, non tamen invidente. Nam et nobis forsitan aliqua extorquere potuissemus, si voluissemus. Deo autem, gratias, quo inspirante nec oblata contingere acquievimus. Jam si dignum ducitis, mihi potius de me, quam famæ esse credendum; nulla vobis ut arbitror occasio remanet, cur veseris illis solitis beneficiis, quæ nobis impropere esse putastis, solito indigniores vel nos, vel episcopum iudicetis. Scitote tamen paratos nos æquanimitè carere, quidquid habere non meruimus.

EPISTOLA CDXVII (1079).

AD ABBATEM DE TRUNCO-BERENGARIUM.

Fratrem Dodonem ab eo humane recipi postulat.

Dilectissimo fratri et coabbati suo G. de Trunco-Berengarii, frater BERNARDUS de Clara-Valle, salutem in Domino.

Unde frater Dodo nostram simplicitatem consulum venit tale a nobis consilium, imo iudicium reportavit. Cum nullam idoneam causam attulerit, cur locum suum et Ordinem deserere velit; nulla **367** nobis visa est ratio permittere, quod ad alium transire debat. Nam votum illud quod se prius fecisse dicit, de quo et maxime sui scrupuli occasionem sumpsit; cum sola cogitatione, aut plus etiam verbo, sed hoc solo facto fuisse constat; nequaquam huic præponendum, cui utique, posterius licet, tamen et verbo, et deliberatione, et habitu, et professione sese astrinxisse videtur: præsertim cum illud, quod voverat, nec districtius esse videatur isto, nec rectius. Quapropter nec vobis, qui pro ejus anima Christo reddere rationem habetis, tutum esse credimus, in hoc ei vestram indulgere, licentiam, cum scriptum sit: *Declinantes autem in obligationes adducet Dominus cum operantibus*

(1078) Scilicet Theobaldi.
(1079) Epistola nova

iniquitatem (Psal. cxxiv, 5). Suscipite ergo eum dulciter ut filium, custodite sollicite ut vobis commissum, vestris, nisi fallor, ex hoc jam obsecutorum præceptis et consiliis obtemperaturum.

EPISTOLA CDVIII (1080).

AD HUGONEM ARCHIEPISCOPUM ROTOMAGENSEM.

Donationem Saviniaco factam confirmari ab archiepiscopo rogat.

Domino et patri dilectissimo HUGONI, Dei gratia Rotomagensi archiepiscopo, et universæ Ecclesiæ Rotomagensi, frater BERNARDUS, Claræ-Vallis vocatus abbas, salutem et quas potest orationes in Domino.

Scire volumus benignitatem vestram et certum perhibemus testimonium veritati, quod dominus Philippus Bajocensis episcopus (1081) culturam, ante grangiam de Escuris sitam, et quatuor acras terræ continentem, filiis vestris fratribus nostris Saviniacensibus concessit nostra pree, et in præsentia nostra, simul et reverendi patris Domini Henrici, modo Eboracensis archiepiscopi, et domini Guidonis, abbatis Chari-Loci, et aliorum fratrum nostrorum. Quocirca petimus et obnixè deprecamur charissimam in Domino Pietatem vestram, quatenus præfatis filiis vestris, ne forte super eadem terra deinceps inquietentur, paterna sollicitudine et paterno provideatis affectu. Si quis autem vel nunc vel alio tempore aliquam eis de cultura ista seu movere calumniam, seu violentiam inferre voluerit; sit vestræ charitatis opponere vos murum pro domo quæ vestra est, et vindicare ei jus suum, ut sine inquietatione illud possideat: siquidem hæc est veritas et certa veritas quam vobis scribimus.

EPISTOLA CDXIX (1082).

AD PETRUM ABBATEM CELLENSEM.

Furnum Cellensibus dimittit.

PETRO, Dei gratia venerabili abbati Sancti-Petri de Cella frater BERNARDUS Claræ-Vallis vocatus abbas, salutem et quas potest orationes in Domino.

Concedimus et confirmamus vobis et domui vestræ furnum apud Treceas positum, qui erat domus nostræ de Mores. Quia enim fratres nostri ejus, modi redditus tenere non possunt; per manum nostram qui eundem furnum ædificant, acceptis quadraginta quatuor libris quas in ædificationem ipsius expenderant, vobis et domui vestræ libere obtinendum tradiderunt: quod nos ratum haberi volumus, et sigilli nostri impressione firmamus. Testes sunt fratres domus vestræ, Petrus prior, Jocelinus subprior, Stephanus præpositus; Walcherus quoque et Rainaudus cellerarii nostri, et Fro-mundus qui locum ædificabat. Actum anno ab Incarnatione Domini 1152.

EPISTOLA CDXX (1083).

(Fragmentum.)

AD NICOLAUM CAMERACENSEM EPISCOPUM.

Venerabili domino et charissimo Patri N. (1084), Cameracensi episcopo BERNARDUS Claræ-Vallis vocatus abbas, providere bona coram Deo et hominibus.

In amicitia veteri novum quaerimus argumentum non quod dubietatem tollat, sed quod certitudinem faciat. Certus sum enim quod me diligitis; sed sicut ipsa dilectio vestra nobis apud nos innotuit.... (1085).

MONITUM IN SEQUENTES TRIGINTA SEX EPISTOLAS

Sub num. CDXXI-CDLV inter genuinas, CLDXI inter spurias,

Quas primus, sed sine temporis nota, edidit dominus MARTENIUS *Amplissimæ Collectionis* tomo I, col. 725 (1086).

Ex epistolis quas hoc tomo plurimas edidimus, hæc maximi sunt pretii quæ Bernardum habent parentem hactenus ineditæ (1087), cum propter sancti doctoris excellentiam, tum propter earum quas tractant rerum gravitatem. Singulas hic expendere nec propositi nostri est, nec otii, quanquam in his nulla est quam diligenter accurateque legi non maximo opere intersit. Unam tantum aut alteram perstringemus, quæ ad illustrandum sancti abbatis historiam maxime videntur conducere, earumque occasione quedam de eodem sancto hactenus minus nota discutimus. Consideranda in primis venit epistola 11, ad Innocentium papam II, de contentione Philippi et Hugonis pro Ecclesia Turonensi. Nimirum mortuo Hildeberto archiepiscopo anno 1134. Decembris die decima octava, cum canonici Gaufridi comitis violentia e propriis expulsus sedibus exsulerent, vacantique Ecclesiæ providere deberent, quidam contra sacrorum scita canonum Philippum quemdam elegerunt, Gisleberti ante Hildebertum archiepiscopi nepotem, et, ut ait S. Bernardus (Epist. 150), ejus ambitionis heredem. E contrario Hugo vir prudens et nobilis a saniori parte eorumdem clericorum canonice eligitur, uti legitur in Actis episcoporum Cenomanensium (Analect. tom. III). Re ad Innocentium papam delata, utriusque electionem designatis iudicibus exami-

(1080) Epistola nova, ex Archivo Saviniacensi. Scripta circa annum 1152.

(1081) Is erat Philippus Harecurius, qui cum de terra de Escuris Saviniaco, data anno 1124 a Roberto de Tostis, et a Richardo I et Richardo II Bajocensibus episcopis, a quibus beneficiario jure pendebat, confirmata aliquandiu cum monachis disceptasset; eadem demum et ipse confirmavit litteris suis anno 1151, mense novembris, additis quatuor acris terræ.

(1082) Epistola nova, ex chartario Cellensi. Scripta anno Christi 1152.

(1083) Epistola nova, ex ms. codice S. Sepulcri

D Camerac. — Huc usque sine numerali nota edita cum titulo: *Fragmentum epistolæ.*

(1084) Nicolas de Chievres, de quo epistola 214.

(1085) Cætera desunt, nec alibi usquam occurrunt.

(1086) Epistolas 421-454 codex Vedastinus, Atribat., sequentem ms. Aquicinctensis, ultimam, quæ in Appendice inter spurias est ordine prima, Verdinensis codex suppeditavit. EDIT.

(1087) Nonnullæ tamen exstant supra, sed aliis inscriptæ; scilicet epist. 428, 430, 444, 452, 453, quæ cum editis sub num. 391, 316, 417, 86, 413, paucis mutatis, eadem sunt. EDIT.

nandam commisit, atque ut libratīs ambarum partium utrimque rationum momentis decretorio iudicio pronuntiarent quis legitimus futurus esset antistes, facultatem attribuit. Hos inter iudices videtur principem locum tenuisse sanctus Bernardus qui de tota iudicii serie Innocentium II certiores fecit, scripta ad eum epistola 11, a nobis primum hoc tomo edita qua multa discimus, hactenus ignota, quæ historiam archiepiscoporum Turonensium et Vitam S. Bernardi mire illustrant.

Paucis post annis Eugenius papa III S. Bernardi olim discipulus celeberrimam illam controversiam, quæ ab ducentis jam et amplius annis, de primatu seu jure metropolitano Turonensem inter et Dolensem ecclesias movebatur, sancti abbati commisit æqua placidaque compositione dirimendam. Apostolicum mandatum ut exsequeretur Bernardus, una cum Gaufrido notario ac Nivardo fratre suo, ad destinatum accessit locum, examinatis utriusque partis rationibus, pacis amans faventem Dolensibus protulit sententiam. Cujus tenorem hactenus ignoramus: at Turonenses quibus antea causam adjudicaverant summi pontifices, Nicolaus I, Joannes VIII, Joannes XIII, Leo IX, Gregorius VII, Urbanus II, et novissime Lucius II, qui Hugonem Eturonensem archiepiscopum de Dolensi, Briocensi et Trecorensi episcopatibus investiverat per baculum ligneum, hactenus in ecclesia Turonensi conservatum, prolata a S. Bernardo sententiæ stare detrectarunt. Hæc discimus ex Anastasii papæ IV epistola ad Turonensem archiepiscopum a nobis primum edita tom. III Anecdotorum, pag. 897, in qua sic loquitur: « Dolensis Ecclesiæ gemitus felicis memoriæ papa Eugenius prædecessor noster consideratione motus sanctæ recordationis Bernardo quondam Claræ-Vallis abbati per sua scripta mandavit, ut ad componendam pacem inter te et Dolensem ecclesiam laboraret, et juxta datam sibi desuper sapientiam, agitatum hinc inde longo tempore controversiam fraterna charitate sopiret. Quoniam igitur a parte tua et illius Ecclesiæ de servando quod ipse inter vos constitueret, securitate accepta, idem abbas inter vos, presentibus dilectis filiis nostris G. monacho et Nivardo fratre ipsius abbatis, quod vidit expedire constituit, per præsentia scripta fraternitati tuæ mandamus, quatenus a rigore voluntatis tuæ descendas, considerans quia charitas non quæ sua, sed quæ aliorum sunt quærit compositionem ipsam observet. » Idem testatur Innocentius III in decretoria sententia adversus Dolenses, a nobis edita ibidem pag. 945. De pertinacia Turonensium conquesti sunt Dolenses, et ipsi similem in reatum prolapsi, factæ ab abbate de Fontanis de consensu partium compositioni stare recusantes.

Docent Vitæ S. Bernardi scriptores sanctissimum abbatem revertentis in Italiam Innocentii II comitem fuisse: at vero ad Casinense monasterium eundem accessisse nusquam tradunt. Tamen non solum accessisse, sed et in capitulo sermonem habuisse, cum solemnī iudicio depositus est Raynaldus abbas ejusque in locum subrogatus abbas Stabulensis Wibaldus, qui paulo ante vitandæ tantæ dignitatis causa, Casino declinaverat, discimus ex Petri Diaconi Chronico Casinensi, in quo lib. IV, cap. 122, hæc habet: « Sequenti autem die iterum ad monasterium ascendentes in capitulo resederunt, in quo post peractum ab abbate Claræ-Vallensī sermonem, cardinales auctoritate apostolica eidem Raynaldo Casinensem abbatiam interdixerunt. » etc.

Eo in loco primum Wibaldo abbati innotuisse potuit S. Bernardus, quem etiam postea in Germania prædicantem audiit ac demiratus est, unde et in epistola 147, ad Monegoldum scholæ magistrum, eundem Bernardum tanquam egregium Christiani oratoris exemplum proponit his verbis: « Est tamen interdum in Ecclesia quedam rerum opportunitas, in qua dicendi artificium irreprehensibiliter exercentur, et maxime in prædicandi officio, in cujus gratiæ principatu meo quidem iudicio ponitur vir nostrorum temporum valde illustris Bernardus Clarevallensis abbas. Oratorem non immerito dixerim, qui a rhetoribus definitur vir bonus dicendi peritus (1088). Si quidem vir ille bonus, longo eremi squalore et jejuniis ac pallore confectus, et in quadam spiritualis formæ tenuitatem redactus, prius persuadet visus quam auditus. Optima ei a Deo concessa est natura, eruditio summa, industria incomparabilis, exercitium ingens, pronuntiatio aperta, gestus corporis ad omnem dicendi modum accommodatus. Non igitur mirum, si potenti tantarum rerum virtute excitat dormientes, ino, ut plus dicam, mortuos, et Domino cooperante et sermonem confirmante, alterat homines et ad jugum Dei trahit captivos qui fuerant in curribus Pharaonis. Hunc tu vere dixisses eloquentem, qui non destruit opere, quod prædicat ore, qui non est intus Nero, foris Cato. Quem si videas, doceris; si audias, instrueris; si sequere, profeceris. »

Cum igitur ea fuerit in Bernardo eloquendi vis et gratia, haudquaquam mirum videri debet, si tanto cum fructu ubique, sed maxime in Germania concionatus fecerit, Domino præsertim cooperante, ac sermonem confirmant sequentibus signis. Miracula hæc in Germania a S. Bernardo quotidie patrata scriptis consignarunt discipuli ejus, testes oculati; sed juvat hic ea referre quæ de his scribit Helmodus in Chronico Sclavorum, cap. 59, hoc modo: « Circa tempora dierum illorum ortæ sunt res novæ et toti orbi stupendæ. Præsidente enim sanctissimo papa Eugenio, Conrado quoque III gubernacula regni moderante, claruit Bernardus Claræ-Vallensī abbas, cujus fama tanta signorum fuit opinione celebris, ut de toto orbe conflueret ad eum populorum frequentia, cupientium videre, quæ per eum fierent mirabilia. Hic itaque ingressus in Teutonicam terram, venit ad celebrem curiam Franckenword, quo tunc rex Conradus cum omni principum frequentia festinus occurrerat. Cum ergo vir sanctus in ecclesiis positus, curandis ægrotis in nomine Domini propensius instaret, astante rege et summis potestatibus, incertum erat inter tantas populorum catervas, quid quis pateretur, aut cui sorte subveniretur. Aderat illic comes noster Adolphus certius nosse cupiens ex operatione divina virtutem viri. Inter hæc offertur ei puer cæcus et claudus, cujus debilitatis nulla potuit esse dubitatio. Cepit ergo vir sagacissimus intentare solerter, si forte posset in hoc puero sanctitatis ejus experimentum capere. Cujus incredulitati, veluti divinitus edoctus vir Dei, remedium providens, puerum præter morem jussit sibi applicari, cæteros enim verbo tantum consignavit. Hunc vero exhibitum manibus excepit, oculisque morosa contractatione visum restituit. Deinde genua contracta corripiens, jussit illum currere ad gradus, manifesta dans indicia recuperati tam visus quam gressus. »

Epistola 23, S. Bernardus quemdam dehortatur monachum qui ad aliud transire monasterium avebat. ejusque propositum improbat omnino. Et quidem ea fuit semper et constans sanctissimi doctoris sententia, monachum in regulari monasterio stabilitum, quocumque prætextu, ad aliud transmigrare monasteriorum non debere. Id præsertim docet in libro De præcepto et dispensatione, capite 16, ubi mo-

(1088) Sit ergo nobis orator quem instituimus. is qui a M. Catone definitur, vir bonus dicendi peritus. QUINTIL. lib. XII. cap. 1.

nachum per majoris perfectionis speciem e Cluniacensibus ad Cistercienses eosque districtiori discipline addictos transire meditantem a suo consilio avertere conatur. Id si observasset Nicolaus Arremarensis monachus nunquam in illam præcipitū abyssum ruisset, quam prohi exhorruere omnes. Is absente, Bernardo, a Rualeno priore admissus apud Claram-Vallem, cum esset ingenii facilis, at sibi parum constantis, sequi in aliorum animos insinueret, ac litteras pro tempore apprime calleret, brevi post firmatam in Clara-Valle stabilitatem, S. Bernardi factus est notarius, quo in munere sanctissimi abbatis sui indulgentia ac facilitate abusus, sigillum ejus in malos usus adulteravit, commissis turpibus quibusdam ac demum in horrendam prolapsus est defectionem; sed tandem post varios hinc inde discursus, ad suos mortuo S. Bernardo reversus est Arremarenses, ubi tunc sibi tuto ac securo esse liceret. Omnia hæc quidem observat fusiusque describit Mabillonius in limine sermonum S. Bernardi, ubi Nicolai ejusdem Vitam a se compositam representat. Verum quod vir eruditus ignoravit, quis crederit! idem Nicolaus tam turpi labe inustus, tantam sibi postea famam fecit, sibi que adeo principum, episcoporum, summorum etiam pontificum devinxit animos, ut ipsis charus evaderet. Id sane constat ex Adriani papæ IV epistola ad Samsonem archiepiscopum Remensem a nobis, tomo II, edenda, in qua summus pontifex sic loquitur: « Veniens ad apostolicæ sedis presentiam dilectus filius noster magister Nicolaus, qui nobis satis charus est et acceptus, Arremarensis monasterii monachus; de suffragio et admissione precum suarum in negotiis ejusdem ecclesiæ fraternitatem tuam nostris litteris expetiit ammoneri. Quocirca fraternitatem tuam per apostolica scripta mandamus, quatenus eundem filium nostrum, qui circa negotia tua existit satis sollicitus ac devotus, pro B. Petri ac nostræ reverentia diligas attentius, et honores, et petitionibus ejus in negotiis ipsius ecclesiæ benigno jugiter concurras ascensu, et ita ei favorem et auxilium tuum in causis suis impendas, ut fraternitas tua de admissione precum nostrarum commendabilis videatur. » Quid quod Alexander III, sua eundem Nicolaum epistola dignatus est honorare, ac etiam non sperendis laudibus exornare. Sic enim edendam tomo II epistolam 6, ad eundem Nicolaum, inchoat: « Devotionis tuæ constantiam et fidei firmitatem, quam erga sacro sanctam Romanam Ecclesiam et personam nostram multis rerum experimentis et ipso effectu operis te habere cognoscimus, gratam acceptamque tenemus, et eam plurimum in Domino commendamus. Novimus enim qualiter propriæ personæ minime pepercisti, et pro negotio ecclesiæ satis multum laborasti. Unde nos propositum et voluntatem habemus personam tuam, sicut specialem ecclesiæ filium, sincera in Domino charitate diligere, et petitiones tuas omni tempore exaudire. » Deinde eum hortatur, ut sicut bene cepit, « in devotione et fidelitate, et Ecclesiæ, et sua constanter perseveret, » et alias tam ecclesiasticas quam sæculares personas ad hoc idem inducere studeat et propensius solidare. » Demum ipsum Hugoni Senonensi, Samsoni, Remensi archiepiscopis atque Henrico Trecensi comiti commendat.

367² EPISTOLA CDXXI.

AD MAR. ET UXOREM EJUS.

Hortatur eos ad eleemosynam et pia opera.

BERNARDUS, abbas Claræ-Vallis, dilectis suis MAR. et uxori ejus, sic se invicem diligere, ut mutuo norint Christi amorem præponere.

Quidquid super terram possidetis, certum est vos quandoque amittere, nisi quod in cælum et per manus pauperum curaveritis præmittere. Eia, charissimi, thesaurizate vobis thesauros in cælo, ubi timea non demolitur, ubi fures non effodiant, nec furentur; ubi denique dux ipse nobis nihil vobis possit auferre. Si de nuntio solliciti estis, habetis quotidie ad ostium vestrum non unum, sed plures, qui fideliter deportabunt quæcumque illo transmittere volueritis. Ad hoc enim tempore presentem Deum illorum ærumnas multiplicavit, ut occasione habeatis thesaurizandi in loco tantæ felicitatis et securitatis. Id ipsum de vestra parte intimare curetis T. fratri nostro et bono nepoti vestro. et W. qui habet neptem vestram, et si quos alios scitis qui nostrum de hac re tam salubre consilium non contemnunt, et eos maxime qui in domo Dei sunt sentire volo vestræ in proximo visitationis benedictionem.

EPISTOLA CDXXII.

AD QUEMDAM ABBATEM.

Excusat se de epistolæ brevitate, remittitque illi quemdam adolescentem, quem admittere cum suis minime poterat.

Non ignoro quidem quod in nostris litteris ad vos missis et brevitatis et siccitatis soleat esse molesta.

A Sed brevem me facit multa occupatio, et modica devotio sicca. Indulgete mihi; et nunc urgente diei malitia, probare, (f. properare) compellor ad id quod necesse est. Huic adolescenti de vestris partibus illis causa suæ salutis ad nos venienti, vobis nescio quæ causa prætermisissis, quia nos, sicut scitis, cum recipere non possumus, ad vos reverti persuasimus, vobis nisi fallor, non inutilem futurum si recipere volueritis, quod et multum precor ut faciatis.

EPISTOLA CDXXIII.

AD QUEMDAM EPISCOPUM.

Commendat ei causam monasterii Sancti Martini.

Semper facere quod Deus vult.

B Placet vobis quod pauper ecclesia S. Martini collatum sibi a Deo paupertatis levamen magis fortassis amicorum quam justitiæ inopia perdit? Alioquin si justam creditur non habere causam, et hoc ei expedit, ut cito ab injusta quiescat querimonia. Volulus itaque vos non gravari diligenter inquirere causam et operam dare qualiter aut juste terminent aut pacifice, id est aut iudicio aut concordia. Valet mei memor, dulcissime pater.

EPISTOLA CDXXIV.

AD QUEMDAM AMICUM.

Excusat se quod cum eo ad legatum ire non queat.

C Quod ad vos, ut mandastis, ipse non veni, causa est et tam gravis, cujus vos, etsi interim non consciam, necessesit misereri. Supplicare vos pro illa omnipotenti Deo simplex [f. supplex] rogo. Quod ergo cum legato utriusque pariter acturi fueramus, solus ut potestis implete.

EPISTOLA CDXXV.

AU QUEMDAM JUDICEM.

Commendat ei causam abbatiæ Fontaneti (1098.)

Sic de vobis usque modo confisus sum, ut circa ea quæ ad nos pertinent, ubicunque vos scirem, me non necesse esse putaverim. Miror ergo quomodo erga abbatiam Fontaneti, quam in vestra post Deum custodia reliquimus, pro qua et sæpe vos præsentem præsentem rogavimus, ita intepuistis. Audivimus quod in placitis quæ pro eadem ecclesia super vos accepistis, sicut definistis, necdum finem posuistis. Sciat autem quamdiu hæc facere tardabit, quamdiu aliter fratres ipsos quam soletis consolari et visitare non curabit; semper nostras pro ipsis querimonias audietis.

EPISTOLA CDXXVI.

AD QUEMDAM AMICUM.

Commendat ei latorem præsentium.

Ubicunque et per omnia placere Deo.

Commendo vestræ Charitati satis mihi pro sua religioſitate charum hominem, harum videlicet latorem, vestro apud Comitem indigentem patrocinio. Sentiatur, quæſo, pro sua causa, quam ipse vobis referet, quantum apud vos humilitas nostra, quantum vestra apud Comitem Reverentia possit.

EPISTOLA CDXXVII.

AD EPISCOPUM TRECENSEM.

Improbat quod archidiaconatum puerulo dederit.

Venerabili domino H. (1090) patri, Dei gratia Tricassino episcopo, frater BERNARDUS seipsum quantum potest.

Benigna vestra Dignatio fecit ut de vobis, cum necesse est, indubitanter præsumamus. Pro venerabili filio vestro G. precem apud vos facere, imo consilium vobis propter vos ipsum dare suscepimus. Miramur vos, qui bonam famam vestram diligimus, qua ratione cujusve consilio, quod bene feceratis, de archidiaconatu videlicet, quem prædicto filio vestro G. qui illum optime administrare potest, quam puerulo qui seipsum regere non potest (1091), committere maluistis, tam male, ut nobis videtur, in irritum ducere cogitastis. Nam si quid ædificaveratis, iterum (quod absit!) destruitis. Sed sat dictum est capienti. Si homines timetis, Evangelium docet quem magis timere debetis. Si hominibus placere vultis, melius tamen est obedire Deo: si quid Cæsari debetis, et Deo.

(1089) Fontanetum insigne monasterium Ordinis Cisterciensis in diocesi Eduensi, haud procul a Monte-Barri, a sancti Bernardi consanguineis fundatum circa annum 1118, filia secunda Claræ-Vallis, cujus primus abbas Godefridus. MART.

(1090) Hattoni, ad quem exstant ejusdem sancti Bernardi epistolæ 23 et 203, plures vero Petri Cluniacensis. Id.

(1091) Ecclesiasticas dignitates pueris tribui semper ægre tulit sanctus doctor. Id potestum ex epistola

367³ EPISTOLA CDXXVIII.

AE QUEMDAM ABBATEM.

Laudat eum ad hortatur ad emendationem sui monasterii et præcipue hospitalis

Pudicitiae et gratiae titulum.

Fratres isti pro consilio animarum suarum parvitatem nostram adeuntes, de vestro bono studio, quod in emendando loco, cui Dei gratia præestis, habere vos perhibent, non parum nos lætificaverunt, Monemus autem et obsecramus devotionem vestram, quod sicut in reficiendis domibus, ita renovandis moribus operam detis. Non solum autem de monasterio, sed etiam de hospitali domo Dei, cui sub manu vestra prædicti fratres deserviunt, intensissime necesse est curam geratis; quatenus videlicet ex omni exactione et infestatione ministrorum seu clientum vestrorum securam ac liberam custodiatis; quodque illorum pravo, ut audivimus, consilio eidem domui ab aliis ante vos abbatibus collatum abstulistis, precamur ut restituatis. Sicut enim ad vestram sollicitudinem pertinet aliorum malefacta destruere aut corrigere; sic illorum, si qua bona egerunt, non solum firma et inconvulsa tenere, sed etiam augmentare et multiplicare debetis. Presbyterum quoque, qui in ipsa domo habitans, suam adhuc foris rem habere videtur, aut proprium deserere, aut de domo exire cogatis. Valet, et propter bonum quod de vobis audivimus, de nobis si quid valemus familiariter confidite.

EPISTOLA CCXXIX.

AD QUEMDAM AMICUM.

Gratias agit Deo de rebus prospere gestis.

Velle scire vos scio, quod scire vos facio. Gratias illi, qui omnia opera nostra operatus est nobis. Grande opus, et iter grave læte prospereque peregrimus, fratres lætos et in pace dimisimus, rebus et amicis abundantes, Deo et hominibus satis, ut æstimo placentes. Fratrem G. vix sine tam episcopi, quam patrum offensione reducere potuimus. Post messium tempus, quod nunc in manibus est, si opus illo habueritis imo quia habebitis, habere poteritis.

EPISTOLA CDXXX.

AD QUEMDAM AMICUM.

Quod beneficia ecclesiastica non de laicali manu sed de episcopi accipienda sunt.

Cum laici ecclesias sive ecclesiastica beneficia quæ illicite tenent, relinquere volunt, unum bonum est. Cum vero ea in usus servorum Dei transire volunt, duplicatur bonum: sed cum hoc fieri non potest nisi per manum episcopi, gemini se episcopus aut

271. in qua redarguit Theobaldum comitem, quod Willelmo filio suo impuberi eas procurare vellet; tum ex tractatu De officio episcoporum cap. 17, ubi hæc habet: « Scholares pueri et impuberes adolescentuli ob sanguinis dignitatem promoventur ad ecclesiasticas dignitates, et de sub ferula transferuntur ad principandum presbyteris; lætiores interim quod virgas evaserint, quam quod meruerint principatum. » Vide ejusdem librum tertium de Consideratione, cap. 8. Id.

mali reum, aut bon probabit auctorem, juxta quod suum negabit aut dabit assensum. Quod autem miles vos rogat, hoc a vobis rogari ipse debuerat. Quid enim? meliusne esse judicatis ab homine militari hæreditate possideri sanctuarium Dei, quam a sanctis Dei? Mirum, si non mirantur omnes qui audiunt. Nolite, quæſo, nolite; ne forte audiant filii incircumcisionem et lætentur. Esto, potestis captivam Ecclesiam eripere de manu potentis, et juri proprio vindicare; quod minime arbitramur: quemnam, quæſo, de illa libentius elegitis vobis hæredem successorem? Qui inde deserviat exercitiis regis, an intercessorem pro peccatis vestris? Facite ergo quod justum, quod vobis dignum est, quod Deo et hominibus bonis jucundum; quod denique, etsi aliquid non esset, amore nostri confidenter fieri postularem.

EPISTOLA CDXXXI.

AD INNOCENTIIUM II, PAPAM.

Delegatus a summo pontifice iudex ad dirimendam litem inter duos contententes de archiepiscopatu Turonensi, declarat Philippi electionem esse nullam.

Ad decidendum Turonensis litem, Pater venerande, convenimus, et convenimus Blesis, quod is locus acturus foret et vicinitate congruus et securitate. Ibi ergo Philippi electionem (1092) qui ex adverso erant cum in multis accusassent, quæ brevitate studio præterimus; duo hæc demum præcipua capitula ei opposuerunt, quod infra annos videlicet esset, et quod nequaquam electus a quibus oportuit, sed neque a quantis. Aberant siquidem eo temporis majores personæ ecclesiæ nimirum, et ab ecclesiæ pulsæ et propriis domibus, archidiaconi scilicet omnes, decanus et cantor, cum universis illius ecclesiæ presbyteris, ac multitudine aliorum diversi ordinis clericorum: unde et suam quam fecerant de Hugone electionem sanam atque canonicam esse dicebant, quod ii in ea consentirent, quorum prævaleret in eligendo auctoritas; non autem obesse quod extra ecclesiam vel civitatem præter morem celebrata fuisset, cum ad hoc persecutionis urgeret necessitas: sed neque impedire, quod pars altera non interfuit, cum præmonita a fratribus, et vocata adesse renuerit. Nam dicit eis assignasse locum, et illum locum quem pari consensu utraque pars ad eligendum elegerant; porro autem illos anticipasse diem, præripuisse electionem, Philippum furiva te-

(1092) Hic Philippus fuit Gisleberti ante Hildebertum archiepiscopi nepos, et, ait S. Bernardus epistola 150, ipsius « ambitionis hæres, » ad quem tanquam invasorem sedis Turonensis exstat ejusdem S. Bernardi epistola 151. De eo liber De gestis episcoporum Cenomanensium sic habet: « Hildeberto defuncto, canonici ejusdem Ecclesiæ diu violentia Goffridi comitis propriis sedibus sunt expulsi. Cum vero pontificem canonicè deberent eligere, in partes divisi sunt. Quidam enim illorum contra sanctorum scita canonum quemdam Philippum, aliis reclamantibus, elegerunt. Philippus quidem non intrans per ostium ovile ovium, sed ascendens aliunde, Petrum suum, Petrum Leonis primogenitum satanæ adiit,

meritate, se omnino ignorantibus, elegisse. Nam nec de suffraganeis episcopis quempiam expectatum. suæ vero eos magis favere electioni et assensum præbuisse. Ad hæc Philippi pars. « Possumus, » inquiunt, « ad objecta facile et sufficienter respondere, si modo dies alius nobis conveniens nominetur, non quod hodiernum negemus fuisse datum, sed electus noster non fuit submonitus. Debuit enim vocari et nomine, ad quem proprie causa spectare cognoscitur. » Tunc qui ex adverso erant: « Absit, » inquiunt, non inter electos de cathedra, sed inter electores de electionibus contentio est. Litigantium igitur est causa, ipsi ad causam vocari debuerunt, quod si et electum de litigantibus esse contenditis, id quidem grave et indecens. Sufficit autem generaliter vocatum fuisse cum cæteris. Nemo quippe a litteris submonitoriis exclusus est qui in parte fuisset, quanquam negare non potestis, quin vobis manifeste denuntiatum fuerit eum quærere. Abierat, et non inveniebatur, ne forte inhærentem die statuto non adesse contingeret. Nihil igitur lucraturum de absentia, quam quidem etsi non veniret, nihilominus eo absente causa terminaretur. Si ejus, ut dicitis, causa est, et opus erat hominem pro se loqui, certe quod submonitionem non habuit, culpa est, aut ejus qui disparuit, aut vestra, qui ei insinuare neglexistis. Quid eorum interest qui in civitatem vestram et in ecclesiam communia vocationis scripta miserunt, si ad eum qui se absentavit, qui se non solum ab urbe, sed et a patria, et a regno, et qua intentione, ipse viderit? Adhuc quid sibi deest ex omnibus quod suum requirit negotium, si de justitia non diffidit? Cernimus hominem vallatum multitudine sapientum et peritorum in causis, stipatum etiam numero, armatorum, si opus est et ipsis. Habet secum et episcopos, habet optimum procullorem. Itane venerat imparatus? aut quid sibi vult tantus iste comitatus necessariorum suorum, si acturus non erat? quid si sui sibi necdum sufficiunt? Judex offert quotquot habet necessarios. Et hæc dicemus, si vere constaret Philippum nescisse diem consutum negotio? nunc autem quando queat negare de die et loco sibi significatum fuisse ab abbate utique Claræ-Vallensi, qui ante decem ferme et octo dies in episcopatu Cameracensi forte transiens latitantem offendit; patet vos manifeste non pacem quærere, sed dilationem? » His itaque a partibus allegatis, justum nobis

et ab eo pro honore opprobrium, pro benedictione maledictionem, pra sacramento suscepti sacrilegium unde festinanter rediens, sedem Turonensem occupavit. Interim Hugo, vir prudens et nobilis a saniori parte eorumdem clericorum canonicè eligitur. Hic vero in Cenomanensi ecclesia a Guidone et com provincialibus episcopis consecratur. Quo Philippus cognito, secum ornamenta ecclesiæ deferens, furtim aufugit. » Porro eum Hildebertus die decembris decima octava anni 1136 obierit, hæc non nisi anno sequenti contingere poterunt. Hinc corriges Horstii Chronologiam quæ Philippi intrusionem consignat ad annum 1133. MART.